

УДК 821. 162.3'37'373.6

ДЕТЕРМІНАЦІЯ СПОСОБІВ АПЕЛЯЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Інна СТІЛЕЦЬ

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра історії та культури української мови,
вул. М. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна, 58012,
e-mail: ipodil@yahoo.com*

У статті автор в діахронії досліджує способи апеляції в українській і польській мовах; описує складові, які їх супроводжують, – іменні і титульні звертання. Проводить паралелі між способами апеляції двох мов і акцентує увагу на розбіжностях, незнання яких може спровокувати культурний шок.

Ключові слова: етикет, культура, польська мова, українська мова, звертання, способи апеляції.

Протягом останніх 20-ти років дослідження ввічливих форм адресації в українській і польській мовах відбувалися у нових напрямках: психолінгвістичному, антропологічному, етнокультурному. Розвиток міжкультурних зв'язків також посилив дослідження у галузі комунікації представників різних народів. І хоча Україна та Польща є близькими сусідами, у комунікативній лінгвістиці двох країн залишається чимало розходжень, незнання яких може спровокувати культурний шок.

Ефективна комунікація – запорука успіху. Як відомо, для спілкування потрібно принаймні двоє людей. Нашу увагу, передусім, привертатиме особистість мовця – homo litteratus (культурна людина), оскільки в поле нашого дослідження входить не лише виявлення прагматичних чинників вибору того чи того способу апеляції, але і їхнє становлення, розвиток та творення асиметричних пар на культурному тлі конкретної мови.

Обов'язковою складовою інтеракції є звертання – засоби та способи апеляції. Польські вчені називають їх адресативними формами [26] на зразок американсько-англійського forms of address [11]. Засоби та способи апеляції, як і форми адресації, складаються з прономінально-номінальної системи. Номінальна включає в себе імена власні та загальні, титули, а прономінальна – особові та присвійні займенники, відповідні дієслівні форми [9, с. 12].

Говорячи про інтеракцію, варто пам'ятати про необхідні складові, завдяки яким проходить її реалізація. Це місце, час, код та канал, по якому передається інформація.

Вагому роль також відіграють і такі позамовні чинники, як вік, стать, соціальне становище, психічний стан. Раніше ці фактори не мали впливу на мовний вибір

адресанта при звертанні до іншої особи. Проте з плином часу у зв'язку з динамікою історичних обставин у займенника 2-ої особи однини з'являється "конкурент". Полярність *тиканню* в українській мові складає *викання*. У польській мові дуальність системи апеляції змінювалася. Спочатку на противагу займеннику *ти* виступало шанобливе *ви*, потім з'явилося звертання в 3-ій особі: Ваша Милість, Пан, Пані [27, с. 1].

Важко сказати, коли *ву* з'явилося в селі. Найдавніші пам'ятки польської мови, які містять діалоги, походять тільки з XVI століття. Можливо, як пише А. Брюкнер (A. Brückner), а Я. Лось (J. Łoś) його підтримував, *ву* було на селі відвічне. Проте правдоподібнішим видається трактування М. Бетша (M. Betsch), що, як і в Європі, *ву* з'явилося в Польщі у дворах і судах під безпосереднім впливом німецького *Ihr*, а потім серед міщан і селян [20, с. 20].

Серед шляхти форми 2 ос. множини були рідкісними, супроводжували їх часто титули менш розвинуті і гідніші, аніж форми однини. Я. Лось [21] і Дж. Стоун (G. Stone) [25] ілюструють цю тезу прикладами з "*Pamiętników Paska*", у якому король звертається на *ву* до шляхтича, а сам Пасек (офіцер) – до вахмістра:

(1) **Dajcie**, panie tamten papier, co go **macie** przy sobie [цит. за 21, с. 6].

Звертання у 2-ій особі множини характеризувало більш виразно зв'язок **вищий-нижчий**, хоча використовувався у зворотньому зв'язку (у стосунку до князів чи аристократії). Можливо, через альтернативні конотації *ву* у Польщі не стало універсальною формою, як в Україні, чи Чехії.

У мові селян *ву* було формою виокремлення співбесідника і по-особливому його шанувало. Тієї форми не можна порівнювати з теперішніми займенниками *pan / pani*, які стандартно вживають по відношенню до незнайомих. У такій функції використовували в польських діалектах форму 2-ої особи однини (*ty*) [14, с. 59].

Ву, як пише М. Лазінські (M. Łaziński) [20, с. 26], не було ніколи шляхетним стандартним звертанням симетричних стосунків. Воно було рідкістю в старопольських і середньопольських текстах. Не з'являлося по відношенню до одиничного адресата ані разу в "*Dworzaninie polskim*" Л. Гурніцького. (Ł. Górnicki). Тільки один раз трапляється в "*Pamiętkach Soplicy*" і 2 рази в "*Panu Tadeuszu*".

(2) Tadeusz zwraca się do Sędziego: „Wszak **pamiętacie**, ześmy Hrabiego wyzwali”. [цит. за: 20, с. 26]

Однак наведений приклад демонструє таку модель поведінки, як між батьком і сином. А в таких родинних стосунках була поширеною форма звертання на *ву* як серед простого люду, так і між дрібною шляхтою.

У сучасній польській мові модель спілкування з індивідуальним адресатом значно відрізняється від української стилістичною маркованістю (визначене середовище використання, застарілий характер) і частотністю використання (поодинокі). Ті приклади, які ми зустрічаємо у польській мові (*ву* + 2 особа дієслова у множині) використовують при неофіційному спілкуванні і пов'язані із звертанням до сукупного, множинного адресата, тобто до групи осіб, з якими мовець перебуває у близьких стосунках (сімейних, дружніх, товариських, службових).

Наприклад:

(3) *Stado kretynów jesteście – oznajmiła złym głosem zamieszania, a wy od razu daliście się wziąć na lep* (звертання до колег по роботі, з якими мовець перебуває у фамільярних стосунках – Й. Хмелєвска, “Dzikie białko”);

(4) *Jak długo będziecie mnie tutaj więzić?* (син звертається до матері, батька і свого терапевта – фільм “Pensjonat “Pod różą”).

Ця ж модель (wy + (звертання) + 2-га особа множини дієслова) з локативом або без може використовуватися під час офіційного звертання до одиночного, індивідуального адресата. Її використання обмежене контактами між членами визначених організацій і закладів (партійних, армійських, правоохоронних та ін.), тобто має яскраво виражений прагматичний характер [23, с. 6; 19, с. 277; 24, с. 81]. Наприклад:

(5) *Macie coś jeszcze, towarzyszu?* (звертання між членами партії – кінофільм “Przygoda na Mariensztacie”, 1952–1953 pp.);

(6) *Skąd miał tę forszę, nie wiecie?* (питання міліціонера до свідка події – телефільм “07 zgłoś się”, 1978 p.).

У наш час в славістиці переважає думка, що протиставлення *ja, ty : tu, wy* не є звичайним протиставленням за кількістю на зразок *stół : stoły*. Починаючи з робіт Є. Куриловича (J. Kuryłowicz), прийнято говорити не тільки про *математичну множину*, але і про так звану *еліптичну множину* [18, с. 29, 127–128, 147], тобто таку множину, яка позначає наче привілейовану особу і до того ж одну або кілька інших осіб [18, с. 29]. Таким чином, опозиція *ty : wy* не виражає відношень типу *ty* і багато *ty*, а показує, що *wy = ty + on, ona, ono, oni, one*. Звідси випливає, що протиставлення за кількістю займенників 2 особи вказує не просто на індивідуального чи неіндивідуального адресата, але і передбачає можливість подальшого розрізнення цього неіндивідуального адресата. Цей неіндивідуальний адресат, тобто *wy = ty + on (oni)* [18, с. 147], являє собою сукупність множинного адресата, наче розширення прямого адресата *ty* іншими особами. Наприклад:

(7) *Może i jesteście monstra moralne, ty i oni, ale ja nie!* (Й. Хмелєвска, “Dzike białko”).

(8) *Czy ktoś z was wie, jak wygląda wótek zbożowy /.../? – Ja wiem – odparł Karolek* (Й. Хмелєвска, “Dzike białko”).

Цей сукупний розширений адресат, як пише дослідник проблеми Й. Лялевич (J. Lalewicz), може бути названий еліптичним *wy – WYe* [19, с. 268–269]. Крім того, в публічному мовленні вчений виділяє ще одне *wy*, яке може позначати адресата іншого типу, а саме – всю аудиторію, яка виступає як цілісне в ролі адресата і яка не є розширенням індивідуального адресата *ty*. У такому випадку доцільно говорити про колективного адресата, колективне *wy – WYkol*, яке є особливістю колективного вербального спілкування [3, с. 37–38]. Наприклад:

(9) */.../ to, wy, mieszkańcy Warszawy roku 1944, musicie być paleni i głodzeni, mordowani na wiele sposobów...* (В. Łagowski “Względność” // Przegląd – 2004. – № 32).

Складні відношення у використанні *wy* у польській мові видаються непростими по відношенню до українського займенника *ви* в апеляції до інших осіб.

Насамперед потрібно пам'ятати про те, що форма адресації *ви* в українській мові, окрім колективного адресата, є ввічливим звертанням до іншої особи. Для підкреслення шанобливого звертання вищезгадану форму виділяємо граматично, пишучи з великої літери – *Ви*. За класифікацію Р. Гуці (R. Huszcza), українське *Ви* є зразком гонорифікативного звертання до адресата [17].

(10) *Шановний добродію, Ви вчора дозволили собі тяжко образити мене. Тільки кров може змити ту образу;*

(11) *Шановна добродійко! Вам пише людина, яка, як і Ви, має теж дітей і покладає на них усе своє життя і всі свої надії* [8, с. 247].

З великої літери можемо писати і займенник *Ти*. На сьогодні таке написання зустрічаємо не лише в релігійних текстах і поезії, але і в повсякденній комунікації:

Написання неформального займенника 2-ї особи однини з великої літери спостерігаємо у ряді європейських мов, наприклад, у польській, чеській і німецькій [15, с. 69; 22, с. 75 та ін.].

Аналіз показує, що основними функціями *Ти* в неформальній письмовій комунікації є вираження пошани і виділення адресата (тому багато індивідів використовують цю форму при спілкуванні з обмеженим колом “вибраних” осіб). У цілому прагматичне навантаження форми *Ти* обумовлене особливою функцією великої літери: вона виділяє слово, а у ряді випадків також свідчить про значущість об'єкта, позначеного цим словом, і про позитивну оцінку предмета або явища (пор. написання із великої літери особових і присвійних займенників 2-ї та 3-ї особи при позначенні Бога, коханої і тому подібне).

Наявність таких варіантів займенника 2-ї особи, як *Ти* і *ви*, ілюструє відмінності між поняттями “ввічливість” і “соціальна дистанція”, які часто не розмежовують у лінгвістичних працях. Написання *Ти* з великої букви – це сигнал увічливості і пошани без демонстрації соціальної дистанції, а написання *ви* з малої – це вказівка на соціальну дистанцію без вираження особистого ставлення адресанта до адресата.

На відміну від таких мов, як, наприклад, іспанська [6, с. 153], в українській мові розрізнення ввічливої і нейтральної форми спостерігаємо лише в однині. Таким чином, в українській мові є два займенники 2-ї особи однини: нейтральне *ти* (має два графічні варіанти: *ти* і *Ти*) і *Ви*, що виражає соціальну дистанцію (має два графічні варіанти: *Ви* і *ви*) – та один займенник 2-ї особи множини (*ви*).

П. Фрідріх порівнював особові займенники з дволиким Янусом, оскільки вони одночасно звернені до двох систем – граматичної і соціальної [13, с. 278]. Закріплення в мові того або іншого способу вираження соціальних значень – це процес, на який впливають багато чинників, і внутрішньомовних, і позамовних; причому комбінація цих чинників є унікальною для кожної мови. В українській мові успіх запозичення займенника *Ви*, що виражає соціальну дистанцію, був обумовлений тим, що нова форма відповідала потребам самого суспільства і не заперечувала природним шляхам розвитку переносних значень. Закріплення в українській мові займенника *ви* для вказівки на одиничного адресата пов'язане з соціальними і культурними змінами. “У цій новій суспільній системі, яка давала окремій особі великі можливості для самоствердження, з'являється необхідність в “захисті” самого себе від інших, що почуваються як потенційні конкуренти. Іншими

словами, створювалися соціальні передумови для вкорінення лінгвістичних засобів (перш за все, у формах звертання), які дозволили б зберегти “дистанцію” між співбесідниками” [1, с. 122]. Важливим виявився чинник престижності європейської культури, одним з проявів якої були ввічливі форми звертання.

В українській мові адресативна форма *ви*, як пошання, міцно закріпилася у середовищі більшості, починаючи з II половини XIX століття. Фактично в той час вона уже й не виокремлювалася як гонорифікативна, а була ввічливо-нейтральною.

Приклад:

(12) Донька – до матері: “**Мамо! Скажіть ви своє слово!**” [5, с. 316]

(13) Донька – до батька: “*І справді!.. Для чого **ви**, таточку, **підрізали** бороду?*”; “*Як **вам** їздилось, таточку?*” [5, с. 337]

Окрім батьків, на *ви* зверталися до старших за віком осіб, до тих, хто займав вищу позицію у суспільній ієрархії, до незнайомих.

(14) “*Що значить “гадаю”... Це – факт. Так, це факт, шановний добродію!... І **ви** від нього **не можете відмовитись**”* [4, с. 320]

На землях, які певний час перебували під владою інших держав і відповідно були територіально відірваними від інших українських земель, довгий час зберігався звичай звертатися до старших братів, сестер на *ви*.

(15) “*Братику, а **вам** мене не жалко?*” [10, с. 99]

До незнайомих осіб в українській системі адресації прийнято звертатися на *ім’я* + по батькові (*patronimikum*) + *ви*:

(16) *Шановний Вікторе Андрійовичу, що **ви скажете** з приводу такого питання?* (звертання до экс-президента).

На початку 90-их років з’явилося багато неприхильників такої моделі апеляції, мотивуючи тим, що *patronimikum* – запозичення з російської мови. Проте найдавніші пам’ятки української мови зберігають приклади називання дітей за іменем батька (літопис XII століття “Слово о полку Игореве (сина Святослава, внука Ольгова)”. Дружину новгород-сіверського князя Ігоря, відому як *Ярославна*, було звати *Єфросинія*, вона була донькою князя Ярослава Осмомисла. У літописі згадуються інші князі, яких автор називає також по батькові: *Мстиславичі*, *Глібовичі*).

Позначення себе у мові в 3-ій особі – це не аномалія, а досить поширене явище, яке закріпилося у ряді стійких конструкцій.

Комунікативна поліфункціональність заміни 2-ї особи 3-ою пояснюється наступним чинником: “завдяки своєму статусу неособової форми “третя особа” набуває здатності ставати і формою пошани, яка возвеличує людину над рівнем звичайної особи, і формою образи, яка може знищити її як особу” [2, с. 265]. Вираження дистанції при заміні особових займенників 2-ї особи формами 3-ї особи представлено в різних мовах, що ілюструє універсальність семіотичного механізму, який лежить в основі транспозиції цього зразка [12, с. 100; 17, с. 31].

Зокрема, у польській мові це явище є найбільш розповсюдженою етикетною формулою, представленою моделями *pan, pani* + 3 особа однини дієслова під час спілкування з одиничним адресатом; *państwo, panie, panowie* + 3 особа множини дієслова під час спілкування із сукупним адресатом.

Зазвичай гонорифікативне звертання до одного адресата відображає визначену комунікативну конвенцію – звертання в офіційній (чи напівофіційній) ситуації, підкреслено стриманий, віддалений характер відносин між тими, хто спілкується, або ж ввічливе, шанобливе ставлення до адресата. Наприклад:

(17) *A jak pan mnie potem zawiadomi o rezultatach? – Poda mi pani swój numer telefonu i ja do pani zadzwonię. – Nie, to niech pan poda swój numer i ja do pana zadzwonię* (розмова між жінкою і чоловіком – Й. Хмелєвська “Klin”).

Диференціація дієслівних форм в даній моделі (3 особа або 2) має принциповий характер, розрізняє нормативну форму спілкування (3 особа) і ненормативну (2 особа).

(18) *Widzi mi się, że duża buźka wiśi przed nami. Pan może widzisz to samo?* (звертання пасажира до водія автобуса – Й. Хмелєвська, “Dziki białko”).

Форми адресації, виражені у звертаннях до других осіб, в українській і польській мовах по-різному закріпилися в лінгвосистемі. На позначення ввічливого звертання до одного адресата українець послуговується 2 особою множини (*ви*), натомість польський мовець в аналогічній ситуації використовує 3 особу однини (*pan, pani*). Хоча в історії польської мови були випадки використання “викання” на позначення шанобливого звертання до одиничного адресата, проте вони були зафіксовані переважно у селі і стосувалися насамперед стосунків у родинній сфері (“син→батько”), або ж – “нижчий→вищий”. Я. Лось і А. Брюкнер на початку ХХ століття намагалися ввести займенник *ви* у звертання до іншої особи, проте їхні намагання не увінчалися успіхом. За часів Польської Народної Республіки (PRL) як калька, очевидно, з російської мови, входить у вжиток звертання на *ви* серед партійних, військових, робітників. З 1989 року з початком відновлення Республіки Польщі (RP) активними стають адресативні форми на *pan, pani*.

В українській системі адресації займенник *ви* є шанобливою формою звертання до адресата. Подекуди в селах функціонує гіперпошанне звертання до старших осіб у 3 особі множини – *воникання*, яке також і по сьогодні функціонує в деяких польських діалектах. Проте на відміну від польської мови в українській ця форма була широко розповсюдженою літературною формою.

На відмінну від польської мови в українській дуже слабо функціонують звертання на *пан, пані*. Часто невідповідно використовують поєднання *пан, пані + ім'я/прізвище*. У дебатах між представниками владних структур саме така конструкція може бути використана часто з іронією до опонента. Причиною, очевидно, є недостатня інформованість українців про використання таких форм. Як шанобливе звертання до однієї особи продовжує функціонувати *ім'я по батькові (patrinimikum)* – у кличному відмінку + *ви*.

Поза офіційною сферою ситуація в польській і українській мовних системах виявляє менше розходжень. Активно спостерігаємо перехід з шанобливої форми звертання на *тикання*. В інтеракції “батьки↔діти” відбувається зміна відносин з опікунських на партнерські. Часто самі опитувані свідомо переходять такі межі, спираючись на американську систему ввічливості, у якій до батьків (дідуся, бабусі) можна звертатися *по імені* і на *ти*. При цьому опускаються дані з культурології, які вказують на інший поділ у сфері влади, дистанції, колективного та індивідуального

виховання [16]. Фактично створюються два табори у виборі адресативних форм: свій (традиційний) і американський (таку кваліфікацію черпаю із розмови з проф. М. Марцяник (M. Marcjanik), Інститут журналістики Варшавського університету (Instytut Dziennikarstwa UW)). До якого примкнути – вибирає кожен самостійно.

Подібними залишаються форми використання 1 особи множини – *микання* в політичному та рекламному дискурсах, побудованих на грі з людською свідомістю (коли “підсувають” інше замість очікуваного).

Таким чином, принциповими видаються тези, що впливають з усього розглянутого матеріалу:

1. Адресативні форми є однією з найважливіших і найбільшою мірою специфічних мовних категорій.

2. Форми адресації перебувають у тісному зв’язку з історичними обставинами, що справляють на них істотний вплив.

3. Одна з основних характеристик форм адресації – їх мобільність, тобто постійні й відносно швидкі зміни.

4. Між структурами форм адресації близькоспоріднених мов – української і польської – існують значні відмінності як на парадигматичному, так і на функціональному рівнях.

5. Водночас є спільні або подібні риси, що об’єднують мови різних підгруп.

6. Структура й засоби форм адресації української і польської мов протягом тривалого часу ускладнювалися й удосконалювалися, а сучасна еволюція у багатьох випадках демонструє процес зворотнього характеру.

Розглянута проблема є, виходячи з таких обставин, занадто масштабною і, природна річ, далекою від всебічного висвітлення. Адже аналізовані процеси невинно відбуваються, проходячи різні етапи.

Ми лише сподіваємося на те, що принаймні якоюсь мірою спромоглися застосувати комплексний підхід до проблеми і дати свою, бодай часткову, відповідь на поставлені питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бенаккьо Р.* Новый тип человеческих отношений : обращение на *Вы* в петровскую эпоху / Р. Бенаккьо // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. – М. : Индрик, 1999 – С. 114 – 123.
2. *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
3. *Богданов В.* Речевое общение. Прагматические и семантические аспекты / В. В. Богданов. – Л. : Изд-во Ленин. гос. ун-та, 1990. – 88 с.
4. *Загребельний М.* Диво / М. Загребельний. – К. : Наукова думка, 1993. – 540 с.
5. *Карпенко-Карий І.* П’єси / І. Карпенко-Карий. – К. : Мистецтво, 1982. – 205 с.
6. *Майтинская К.* Местоимения в языках разных систем / К. Е. Майтинская. – М. : Наука, 1969. – 308 с.
7. *Миронюк О.* Історія українського мовного етикету. Звертання / Ольга

- Миронюк – К. : Логос, 2006. – 167 с.
8. *Пономаренко В.* Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність: Монографія / В. П. Пономаренко – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 368 с.
 9. *Скаб М.* Прагматика апеляції в українській мові / Мар'ян Скаб. – Чернівці : Рута, 2003. – 79 с.
 10. *Федькович Ю.* Твори в двох томах / Ю. Федькович. – К. : Держвидав, 1960. – Т. 1. – 530 с.
 11. *Brown R.* The pronouns of power and solidarity / R. Brown, A. Gilman // *Readings in the sociology of language* / ed. by J. Fishman. – Hague ; Paris: Penguin, 1968. – P. 252–282.
 12. *Cichońska M.* Wyrażenia zaimkowe w kształtowaniu dyskursu potocznego (na materiale sztokawskiego literackiego systemu językowego, ze szczególnym uwzględnieniem języka mieszkańców Sarajewa) / M. Cichońska. – Katowice : Wydaw. Uniw. Śląskiego, 2000. – 121 s.
 13. *Friedrich P.* Social context and semantic feature: the Russian pronominal Usage / P. Friedrich // *Directions in sociolinguistics. The ethnography of communication* / ed. by J. J. Gumperz, D. Hymes. – New York [et al.] : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1972. – P. 270–300.
 14. *Grybosiowa A.* Przyczyny zmian w polskim systemie adresatywnym / A. Grybosiowa // *Jezyk w miescie. Problemy kultury i poprawnosci*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”. – 1998. – № 37. – S. 57–61.
 15. *Gschossmann-Hendershot E.* Schaum's outline of German grammar / E. Gschossmann-Hendershot, L. M. Feuerle. – New York [et al.] : McGraw-Hill, 1996. – 288 p.
 16. *Hofstede G.* Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu / G. Hofstede. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2008. – 408 s.
 17. *Huszczka R.* Honoryfikatywność : gramatyka, pragmatyka, typologia / R. Huszczka. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2006. – 228 s.
 18. *Kuryłowicz J.* Podstawowe kategorie morfologiczne / J. Kuryłowicz // *Biul. Pol. T-wa Językoznawczego*. – Z. XXVIII (1969). – S. 3–12.
 19. *Lalewicz J.* Retoryka kategorii osobowych. Zarys problematyki / J. Lalewicz // *Tekst i zdanie* / Pod red. T. Dobrzyńskiej, E. Janus. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź, 1983. – S. 267–280.
 20. *Łaziński M.* O panach i paniach : polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa / M. Łaziński. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2006. – 360 s.
 21. *Łoś J.* Od “wy” do “pan” / J. Łoś // *Jezyk Polski*. – 1916. – R. III. – № 1. – S. 1–10.
 22. *Naughton J.* Czech: an essential grammar / J. Naughton. – London : Routledge, 2005. – 282 p.
 23. *Pisarkowa K.* Jak sie tytułujemy i zwracamy do drugich / K. Pisarkowa // *Jezyk Polski*. – 1979. – R. LIX. – № 1. – S. 5–17.
 24. *Rittel T.* Kategoria osoby w polskim zdaniu / Rittel T. – Warszawa, 1985. – 320 s.

25. *Stone G.* O czasownikach określających sposób zwracania się do drugiej osoby / G. Stone // *Jezyk Polski*. – 1977. – R. LVII. – № 2. – S. 157–158.
26. *Tomiczek E.* System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjolingwistyczne studium konfrontatywne / E. Tomiczek. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1983 – 242 s.
27. *Tomiczek E.* Grzeczność po niemiecku i po polsku. Glosa do kultury tytułowania i zwracania się do innych : wykład prof. Eugeniusza Tomiczka 2010-06-18. [Електронний ресурс] / Eugeniusz Tomiczek. – Режим доступу : <http://bibliotekacyfrowa.pl/Content/34588>. – Date of access: 09.10.2011.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2011

Прийнята до друку 30.11.2011

THE DETERMINATION OF THE ADDRESS FORMS IN THE UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES

Inna STRILETS

*Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych,
Department of History and Culture of the Ukrainian language,
str. Kotsyubinsky, 2, Chernivtsi, Ukraine, 58012,
e-mail: ipodil@yahoo.com*

The given article deals with the diachronic investigation of the address forms in the Ukrainian and Polish languages, describing the accompanying constituents, namely personalized and titular addresses. The author also draws a parallel between the two languages' forms of address, putting the accent on the differences which can provoke cultural shock if unknown.

Key words: etiquette, culture, Polish, Ukrainian, address, means and forms of address.

ДЕТЕРМИНАЦІЯ СПОСОБОВ АПЕЛЛЯЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ І ПОЛЬСЬКОМУ ЯЗЫКАХ

Інна СТРИЛЕЦЬ

*Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра історії і культури українського мови,
ул. М. Коцюбинського, 2, Черновці, Україна, 58012,
e-mail: ipodil@yahoo.com*

В статті автор в діахронії досліджує способи апелляції в українському і польському мови; описує складові, які їх супроводжують, – іменні і титульні звертання. Проводить паралелі між способами апелляції двох мов і акцентує увагу на відмінностях, незнання яких може спровокувати культурний шок.

Ключові слова: етикет, культура, польський мови, український мови, звертання, способи апелляції.